

Katalónia a Franco-diktatúra második, puhuló időszakában (1959–1975)

Részben a hat nyugat-európai állam részvételével létrejött Európai Gazdasági Közösség hatására az 50-es évek végén Spanyolország teljhatalmú vezetője, Franco szakított az önellátásra összpontosító, erőteljes állami beavatkozáson alapuló, stagnálást eredményező eddigi gazdaságpolitikával. A diktátor addig a Katonai Vezető és a Misszionárius pőzában tünt fel, azt követően profilja kiegészült a Fejlesztő zsánerével. A meghirdetett stabilizációs terv átalakította, nyitott piacgazdasággá formálta, és bekapcsolta a világ-gazdasági vérkeringésbe az ország gazdaságát, liberalizálta a kereskedelmet, megnyitotta a kapukat a külföldi tőke, a multinacionális cégek előtt. A nyitás a lehető legjobbkor történt, hiszen Nyugat-Európa ekkor élte meg történelme legvirágzóbb, legdinamikusabb gazdaságfejlődési, növekedési korszakát, ami magával húzta Spanyolországot is. A diktatúra modernizációs gazdasági nyitását elsősorban az 1928-ban alapított katolikus szervezet, az Opus Dei technokrata emberei vezényelték le, akik a diktatúra legvégéig kiszolgálták a rendszert, míg a falangisták háttérbe szorultak.¹

Az új gazdaságpolitika (ami a *desarrollismo*, fejlesztés néven vonult be a köztudatba) a zsarnoki rendszer némi általános enyhítésével is járt, a diktatúra puhult valamennyit. A spanyol történészek emiatt ezzel a korszakhatárral két szakaszra bontják a Franco-éra történetét, a *Dictadura* és a *Dictablanda* kifejezéspár kreatív nyelvi leleménnyel érzékelteti a két időszak közötti különbséget, a „dura” ugyanis keménységet, a „blanda” puhát jelent.²

A 60-as évektől dinamikus gazdasági fejlődés, modernizáció indult el az országban, amit – bár erőszakos, zsarnoki rendszer biztosította – a régen tapasztalt politikai, társadalmi rend tett lehetővé. A *milagro económico* (a gazdasági csoda) idején óriási társadalmi változások, mozgások mentek végbe. A 60-as években évi 7%-os növekedést produkált az ország gazdasága, azon belül az ipar 13%-kal bővült. Míg 1940-ben a népesség 51%-a a mezőgazdaságban dolgozott, 1970-ben már csak 29%, az iparban dolgozók részaránya 22%-ról 37%-ra emelkedett. A hatalommal jó kapcsolatot ápoló üzleti körök meggazdagodtak, ezért a spanyol gazdasági elit támogatta Franco rendszerét.³

A sokáig elhanyagolt infrastruktúra-fejlesztésekhez is hozzáfogtak, ekkorra a főváros-központú rendszerek már teljesen leromlottak. Elfogadták a nemzeti közútépítési programot, elindultak az autópálya-építések. Az első sztrádákat magáncégek építették koncesszióban és értelemszerűen fizetősek lettek. Profitszempontokból a frekventált turistavonzó térségekben építették ezeket, ilyen volt a mediterrán tengerparti folyosó (Katalónián és Valencián át) és az Ebro folyó völgye. Az első spanyolországi autópályát 1962-ben adták át ebben a konstrukcióban, a dél-katalóniai Tarragonát kötötte össze a francia határral. A katalán autópálya a 70-es évek elején szintén koncesszióval továbbépült Valenciáig, vagyis ez a szakasz is fizetőssé lett. A 60-as években az ország számos más, kevésbé frekventált pontján is folytatódott az autópálya-építések, de immár állami pénzből, ingyenesen használhatóan. Nem kifejezetten katalánellenes élel alakult tehát így, de végeredményben az ország területén zömmel Katalóniában és Valenciában lettek fizetőssé sztrádák, míg máshol, például Madrid környékén szinte alig voltak ilyenek.⁴

A mindig is európeér katalán értelmiség és a nagy részben elspanyolosodott gazdasági elit, függetlenül a rendszerhez fűződő viszonyától, lelkesen támogatta a modernizációs fordulatot és a gazdasági nyitást. Utóbbiak a stabilizációs terv előkészületei idején

létrehozta egy lobbicsoportot, a *Círculo de Economía* a következő években a rendszer gazdaságpolitikáját igyekezett befolyásolni a minél szélesebb nyitás és a nyugat-európai integrációhoz közeledés érdekében. A 60-as évek gazdasági fejlődésében Katalónia az élen járt, újra kihasználhatta erős gazdasági, ipari potenciálját, vonzó befektetési célponttá vált, és ismét a spanyol modernizáció motorja, éllovasa lett. Ipari kibocsátása 1955 és 1975 között megközelítőleg megháromszorozódott. A spanyol ipar csaknem fele Katalóniára koncentrálódott, míg Madridban csak a 12%-a. Mindez egy átstrukturált, diverzifikált iparszerkezettel valósult meg. A textiliparnak leáldozott (részesedése az összipari kibocsátásból a korábbi szint harmadára, 13%-ra csökkent) az acélipar, a gépgyártás és a vegyipar felvirágzott, a spanyol autómárkának, a SEAT-nak Barcelonában hatalmas gyára épült (a fő tulajdonos, az olasz Fiat ragaszkodott beruházási helyszíneként a katalán fővárosához), 1972-ben atomerőmű létesült Katalóniában. A Spanyolországba (zömmel az Európai Közösség államaiból) érkező külföldi tőke előszeretettel Katalóniát választotta befektetési célpontul, a 70-es évek közepére a régió nagyvállalatainak egyharmada külföldi kézben volt. Egyre többet exportált külföldre, de „külkereskedelmének” 85%-a még mindig Spanyolországba irányult, számos termékkörnél Katalónia látta el fogyasztási javakkal az egész spanyol piacot. A gazdasági fejlődést fékezte a helyi, katalán bankok és a katalán tulajdonú nagyvállalatok hiánya, valamint a központi állam diszkriminatív redisztribúciós tevékenysége. A katalánok helyzete értékkiszivattyúzás szempontjából alig valamit javult, az innen származó állami bevételek felét-kétharmadát kapta vissza a tartomány, csak az intenzív gazdasági növekedés tette elviselhetővé az elvonásokat. 1960 és 1973 között a katalán GDP évente több mint 8%-kal, a spanyol átlaghoz képest is fél százalékkal dinamikusabban nőtt, részesedése a spanyol GDP-ből 18,7%-ról 20,1%-ra emelkedett.⁵

A 60-as évek a turisztikai robbanás időszaka is egész Spanyolországban, de különösen Katalóniában (főleg a vadromantikus tengerparti térség, a Costa Brava révén). Mégpedig olyan mértékű, ami már jelentős gazdasági és társadalmi hatásokkal járt. A turizmus egyrészt nagy bevételt hozott, stimulálta a szolgáltatás szektorát, másrészt a tartomány ezzel kiszakadt a húsz éve tartó elszigetelt, periférikus állapotból, és megváltoztatta, nyitottabbá, befogadóbbá tette a katalánok világképét.⁶

Átalakult, modernizálódott, középosztályosodott a katalán társadalom, a klasszikus polgári és munkásrétegek összezsugorodtak, elsorvadtak. Katalónia lakóinak életszínvonalja nagyot javult, kialakult a jóléti, fogyasztói társadalom helyi változata (az autótulajdonlás vált Katalóniában is az új idők szimbólumává, 1964-ben 164 ezer, hét évvel később már 650 ezer autó futott a régióban, ekkor már minden 8. ember volt büszke autótulajdonos), a katalánok életműve jóval meghaladta a spanyol átlagot, és magasan túlszárnyalta a dél-spanyolországi tartományokét.

Mindezek nyomán Katalóniában szinte demográfiai robbanás következett be. A diktatúra négy évtizede alatt csaknem megduplázódott a népesség, és megközelítette a hatmillió főt. 1960-ig egymillióval, újabb húsz év alatt kétfélmillió fővel gyarapodott a lélekszám. A Franco-éra végére Katalónia népességének az egész országhoz viszonyított aránya jelentősen megnövekedett, a század elején az állam összlakosságának 11%-a élt Katalóniában, 1975-ben már 16%. Az ugrásszerű népességnövekedés főleg a gazdasági fejlődést követő migrációs hullámnak lett a következménye (a növekedés csaknem kétharmadát a bevándorlás okozta), ami eddig példátlan volt Katalónia történetében. Spanyolország fejletlen középső és déli térségeiből özönlöttek a zömmel iskolázatlan, szakképzetlen áttelepülők (a fele Andalúziából érkezett, sokan jöttek Extremadurából, Kasztíliából), számukra a fejlett Katalónia volt az elérhető „ígéret

öldje”. Migrációs hajlamukat a rezsim még ösztönözte is, hiszen hozzájárulhattak a régió elspanyolosodásához, és a csökkent népességű elmaradott térségek fejlesztésére sem kellett annyi erőforrást áldozni. A bevándorlók spanyolajkúak és spanyol nemzeti érzésűek voltak, ezzel megbomlott Katalónia kompakt, homogén katalán arculata, a tartomány kétnyelvűvé vált, jelentőssé vált a spanyol nemzetiségűek aránya. 1975-ig összesen 1,5 millió spanyolajkú bevándorló települt át ide az ország többi részéről (a 40-es években 250 ezren, az 50-es években bő 400 ezren, a csúcspontot jelentő 60-as években már több mint 700 ezren), elsősorban Barcelonába és környékére. A diktatúra bukásakor a nem katalóniai születésűek tették ki a népesség mintegy 40%-át (a katalán fővárosban a felét), ez a ráta vetekedett a nagy bevándorlóállamok mutatóival (USA, Argentína), az általános iskolások között a spanyol anyanyelvű gyerekek aránya 40%-hoz közelített, Katalónia több mint 2 millió lakója egyáltalán nem beszélt katalánul.⁷

Katalónia patrióta lakói vegyes érzésekkel fogadták a spanyolajkú betelepülők tömegeit, a bevándorlás nagy kihívás elé állította őket és a katalán nemzetfelfogást. Nagy viták is zajlottak köztük erről a 60-as években, olyan kérdéseket feszegettek, hogy katalán nyelvűvé válás nélkül lehetséges-e a teljes értékű társadalmi integráció, illetve a beolvadás, a katalán válás nélkül kohézív közösség maradhat-e Katalónia népessége. Újragondolásra szorult a *pairalisme*, azaz a katalán származástudat, az etnikai közösség ideológiájának hagyománya, ami az elődök, a család és a vidék, a tradíciók tiszteletét is jelentette, és azt a felfogást, hogy a katalánok egy nagy közös családot alkotnak. A radikálisabban nacionalista katalánok (magukat *Catalans de sempre*, az igazi katalánok néven illették) a régió nem etnikailag katalán lakóival szemben fenntartásokkal viszonyultak (*xarnegonak*, vagyis korcsnak nevezték a betelepülőket). Az etnikai, származási alapú nacionalizmus azonban a nagymértékű bevándorlás dacára is marginális maradt Katalóniában. A katalánok többségénél a származásközösség, az etnicitás háttérbe szorult, realitáns alkalmazkodtak a helyzethez, elfogadták Katalónia kétnyelvűségét, kétkultúrájúságát és a bevándorlók integrálására törekedtek (addig a katalánok létszámuknál, erős kultúrájuknál fogva spontán módon olyan vonzást gyakoroltak, hogy a kis létszámú betelepülők maguktól integrálódtak, illetve jórészt asszimilálódtak). A katolikus katalánisták egyik fiatal vezéralakja, Jordi Pujol i Soley ennek szellemében az 50-es évek végén, 60-as évek elején újradefiniálta a katalán nemzethez tartozás kritériumait: az alapcél egy olyan közösség kiépítése, amelybe minden katalán beletartozik, az etnicitással, az etnikai eredettel szakító meghatározása szerint pedig katalán az, aki „munkájával és erőfeszítésével hozzájárul Katalónia építéséhez”, aki „Katalóniában él és dolgozik és Katalóniát tartja otthonának”. A katalán nemzetkoncepció mindig szorosan kötődött a területhez, azaz Katalóniához, és ez most még inkább a középpontba került, ugyanakkor e meghatározás alapján Katalóniában bárki saját elhatározása alapján katalán lehet, vagyis már attól az lesz, ha az akar lenni (*la voluntat de ser*). Pujol hosszabb távon Katalónia legégetőbb problémájának nem a politikai, gazdasági, nyelvi, kulturális elnyomást látta, hanem a bevándorlók integrálását. Ezzel a megközelítéssel rövid távon is kiépíthetőnek tartott egy szolidáris katalóniai közösséget, távlatosan azonban ő is a katalán nyelv, a kultúra elsajátításán keresztül vélte szervesen integrálhatónak a bevándorlókat, ezen a téren a nyelvet döntő faktornak tekintette. Ahogy ő fogalmazott: aki katalánul beszél a gyerekeihez, az már a szívében is katalán.⁸

Sok értelmiségi osztotta Pujol optimizmusát, hogy a befogadó attitűdre a spanyolajkúak pozitívan fognak reagálni, és minél gyorsabban be akarnak illeszkedni a katalán társadalomba. Ezt a feltételezésüket megerősítette egy spanyol bevándorló családba született, de már katalán identitással is rendelkező újságíró 1964-ben megjelent, nagy

visszhangot kiváltó könyve, az *El altres catalans* (A többi katalán). Francisco Candel ebben azt fejtegette, hogy a bevándorlók zöme lelkesen viszonyul új hazájához és annak lakóihoz, az integrálódásnak részükről nincsen akadálya. Nem minden katalán osztotta ezt a derülato nézőpontot, egy évre rá beszédes című válaszkönyvében (*Els no catalans i nosaltres*, azaz „A nem katalánok és mi”) Manuel Cruells irreális vágyalomnak nevezte a bevándorlók állítólagos integrálódási szándékát és gyors beilleszkedésüket. Úgy látta, hogy a betelepülők zöme egyáltalán nem nyitott Katalónia, a katalánok, az itt élők nyelve és kultúrája felé, részvételükkel nem fog létrejönni egységes koherens, szolidáris politikai közösség Katalóniában, a katalánok és a spanyolok két elkülönülő részét fogják alkotni a népességnek.⁹

Valóban nem volt egyszerű kihívás, hogy egy hivatalosan nem is létező nemzeti közösség integrálni tudja a betelepülőket, azaz nyelvüket, kultúrájukat, szokásaikat megismertessék a betelepülőkkel és azok elsajátítására ösztönözzék őket, hogy az autochton közösség szerves részévé váljanak, és ne maradjanak „kívülről” spanyolok, ne legyenek Katalónia spanyolosításának hathatós eszközei. Önkormányzás híján a katalánoknak semmilyen hivatalos eszköze nem volt erre, a katalán nemzeti közösség a nyelv és a kultúra vonzeréjével mégis integrálni tudott százezreket, hozzásegített ehhez a rengeteg vegyes házasság is. Ez a folyamat spontán zajlott: az újonnan érkező „új katalánok” egy része sikeresen beilleszkedett a helyi társadalomba, közülük sokan elsajátították a nyelvet és a kultúrát, identitásukban is részben katalánná, katalóniai patriótákká váltak, többnyire a spanyol nemzeti önazonosság megőrzése mellett. A katalán kultúra és nyelv elsajátítása nélkül a beilleszkedés csak felemásan sikerülhetett, bár sokan így is integrálódni tudtak, mert a katalánok és a betelepülő spanyolok között a közös ellenség, a diktatúraellenesség összekötő kapocsként szolgált. A 40-es és az 50-es években érkezettek beilleszkedése többé-kevésbé megvalósult, beolvadásukhoz viszont túl sokan voltak, és a Franco-diktatúra spanyolosító politikája sem kifejezetten kedvezett a katalánvá válásnak, a katalán kultúra elsajátításának, a korszellem nem ezt az irányt sugallta. A kisebb településeken, a kisebb számban odatelepülő spanyolok beilleszkedése, a katalán nyelv és kultúra befogadása elég nagy arányban és viszonylag gyorsan lezajlott, míg a Barcelonába nagyobb számban bevándorlók esetében a procedura bonyolultabb, lassabb volt, itt főleg a nagy számban előforduló vegyes házasságok lendítették elő a folyamatot (az 50-es években a barcelonai házasságok harmada ilyen volt). A 60-as években bevándorló tömegek integrálása már jóval kevésbé sikerült. Az egy térségből érkezők sok esetben együtt, az „öslakóktól” teljesen elkülönülve, külvárosi lakóövezetekben telepedtek le, nem volt ritka eset, hogy egy-egy andalúziai falu komplett lakossága együtt települt át Katalóniába, és ugyanazt a nagyvárosi lakótelepet benépesítve együtt is maradtak. A Katalóniába költöző spanyol közhivatalnokok, értelmiségiek, katonatisztek, üzletemberek még reménytelenebbek voltak a beilleszkedés szempontjából, zömük merev spanyol nacionalistaként elutasította, megvetette a katalán identitást, nyelvet, kultúrát, és legfeljebb francóista katalánokkal érintkeztek. A kizárólag spanyol nyelvű, spanyol nemzeti ideológiájú televízió (a 60-as években terjedt el) és a rádió is sokat tett azért, hogy a bevándorlók spanyolajkúsága és identitása megmaradjon. 1975-re a katalánul tudók aránya így 70%-ra csökkent, a lakosság 55%-a beszélt inkább katalánul.¹⁰

A gazdasági nyitottság a társadalmi-politikai elnyomáson is enyhített valamit, a zsarnokság valamivel kevésbé elnyomó, kevésbé rendőrállami formát öltött, bár a diktatúra a politika terén közel sem puhult sokat. 1959-ben elfogadták a közrendről szóló törvényt, amire támaszkodva a Franco-rezsim még konszolidált időszakában is minden évben ezerszám tartóztatta le a rezsim vélt vagy valós ellenségeit. 1961-ben például 1300, egy évvel

később 2400 főt, közülük mintegy 400-400 embert több éves börtönbüntetésre ítétek. 1963-ig a katonai bíróságok osztották az ítéleteket, akkor létrehozták a híres közrendi bíróságot (TOP), amely a diktátor halálát is túlélte (csak 1977-ben oszlatták fel), és összesen több mint 50 ezer embert hurcolt meg, amiért nem volt lojális a Franco-rendszerhez, 9 ezer embernek kiosztott csaknem 12 ezer év börtönt, ebből 1700-an katalánok voltak (diákok, szakszervezeti vezetők, bárki, akit katalán nacionalistának tartottak).¹¹

A repressziók dacára a diktatúra ellenzéke egyre változatosabb módon megnyilvánult. Az ország a 60-as évek elejére abból a szempontból két részre bomlott, hogy Kasztília lakóinak a többsége a Franco-rendszer támasza volt, míg Baszkföld, Katalónia, Valencia népességének zöme Franco-ellenes. A rendszerellenesség különösen erős volt Katalóniában (ahogy a baszkok körében is), hiszen a politikai elnyomás itt nemzeti elnyomással, erőszakos asszimilációval, a katalán identitás tiltásával párosult. A diktatúrával szembeni ellenállás össz-spanyol jelleget öltött, a kism nemzetek az autonómia-igényeiket összekapcsolták Spanyolország demokratizálásával, a katalán ellenállók is zömmel egy demokratikus, decentralizált spanyol államon belül képzelték el a jövőt. A spanyol nemzeti érzés kisajátításával a diktatúrának sikerült elérnie, hogy a spanyol rendszerellenzék, az antifrancóisták szolidaritást vállaltak a katalánokkal és a baszkokkal, kénytelen-kelletlen belátták, hogy a leendő spanyol demokrácia nem lehet stabil a kism nemzetek önkormányzásának biztosítása nélkül.¹²

A 60-as években a diktatúrával szembeni szervezett katalán ellenállás is újra megjelent és a polgárháború után született új nemzedékek tagjai közül is sokan csatlakoztak, a gazdasági jólét nem csökkentette a demokrácia és a szabadság iránti vágyat. A katalánizmus lendületet kapott, kihasználta a valamivel puhább diktatúra, a gazdasági fejlődés, a nyitottabb gazdaság kínálta lehetőségeket, hiszen utóbbi hatott valamennyire a többi társadalmi alrendszerre is. Katalóniában rendszeressé váltak a különböző demonstrációk, sztrájkok, megmozdulások, melyeken nem direkt politikai jelszavak és célok jelentek meg (azt a diktatúra durván megtorolta volna), de egyértelmű volt a rendszerellenes élük.

A baszk ellenállás ugyanebben az időben egészen más irányt vett, 1959-ben intézményesült a diktatúrával addig sem csak passzív szembenállás erőszakos változata, létrejött az ETA terrorszervezete (Baszkföld és Szabadság, *Euzkadi Ta Askatasuna*), amely merényletek, szabotázsakciók sorával igyekezett megfélemlíteni a központi hatalmat, szétzilálni az államapparátust. Megalakításának oka az a meggyőződés volt, hogy csak erőszakkal lehet kivívni a függetlenséget és a szabadságot, békésen sosem fogja a madridi diktatúra elengedni őket, harcukat nemzeti felszabadítási háborúként élték meg. A baszk nacionalizmus mindig is eltérő volt a katalántól, nem akartak soha befolyást szerezni a központi hatalomban, kizárólag Baszkföld minél nagyobb önállósága érdekelte őket (egy konföderális szerkezetben, de inkább a teljes függetlenséggel), eszközük mindig is az ellenállás volt, annak akár az erőszakos változata is, és nem a kooperáció.

A katalán ellenállás békés maradt és elsősorban kulturális téren jelentkezett, a 60-as években a katalán kultúra a repressziókra fittyet hányva a civil szférában ismét felvirágozott, valóságos kulturális újjászületés ment végbe, amit a száz évvel korábbi mozgalomra utalva utólag a második, *Segona Renaixença* kifejezéssel illeltek. Ez részben a múlt felidézésével is járt, és már ezzel politikai színezetet öltött, de a diktatúra által üldözött katalán nyelv és kultúra ápolása önmagában továbbra is politikai jelentéstartalmakat hordozott és az elnyomással való szembeszegülés egyik formája volt.¹³

A 60-as években a rendszer némileg enyhített a katalánok nyelve és kultúrája elleni intézkedéseken. Ez részben annak is volt köszönhető, hogy 1963 nyarán számos értelmiségi, egyetemi oktató, üzletember és egyéb prominens katalán személy felhívást intézett

a spanyol kormányhoz, amelyben a katalán nyelvű oktatást, a katalán nyelvű sajtót, rádiót és televíziót igényelték. A köztiszteletnek örvendő, neves emberek közös fellépését az emberarcúbbá váló diktatúra toleranciával fogadta, s bár a lényegét tekintve negligálta, de bizonyos, szerény engedményeket így is tett. Nagyobb számban megjelenhettek katalán nyelvű könyvek, szigorú cenzúrával immáron fordítások és önálló új művek egyaránt (ez az évtized végére már évi 700 címig fejlődött). Magániskolákban tantárgyként tanítani lehetett a katalán nyelvet. 1961-ben az egyetemi diákok és az értelmiség folyamatos nyomására a barcelonai egyetemen katalán nyelv és irodalom tanszék létesült, az egyetemeken lehetővé vált a kurzustartás katalán nyelven. A nyelv nyomokban visszatért a rádióadásokba és minimálisan, havonta egy műsor erejéig a televízióban, is megjelent. Megnőtt a katalán nyelvű sajtótermékek száma is. A katalán könyv- és lapkiadás fejlődésének azonban kemény korlátokat szabott az, hogy a nyelv továbbra is hiányzott a közoktatásból és a hivatalos életből.¹⁴

Ez a fejlődés nem változtatott azon, hogy a katalán írásbeliség alaposan visszaszorult, negyedszázad telt el úgy, hogy a katalánok a saját nyelvükkel a családi otthonokon kívül jószerével nem találkozhattak, így az iskolákban, a tömegkommunikációban sem, generációk nőttek fel a spanyol nyelvű oktatási rendszerben. Ebből következően a katalán új nemzedékek körében sokan nem tudtak a saját anyanyelvükön írni, olvasni, alig ismerték saját kulturális örökségüket és történelmüket. Ennek dacára a katalán szerzők nem váltottak át a spanyol nyelvre, hanem erős nemzetudattal kitartóan katalánul írták műveiket.

A 60-as évek első felében a passzív ellenállás volt továbbra is a jellemző, de az aktív változata is egyre gyakoribbá vált, széles társadalmi és ideológiai spektrumot ölelt fel, beleértve a diákmozgalmakat is, és változatos eszköztárat használt. 1959 végén nevezetes, máig számon tartott, botrányos eseménysor vette kezdetét a katalán fővárosban, amely az aktív ellenállás sajátos módozatait inspirálta. A történések nyitányaként a legnépszerűbb barcelonai spanyol nyelvű napilap, a *La Vanguardia* francóista főszerkesztője egy barcelonai misén nyíltan becsmérelte a katalánokat és a nyelvüket, amiért a latin mellett nagy megrökönyödésére katalánul zajlott a szertartás, majd távozása előtt felkiáltott, hogy „Az összes katalán egy rakás sz...” (*Todos los catalanes son una mierda*). Ez már túlment a katalánok tűrőképességén, általános felzúdulás követte, a legkülönbébb katalán csoportosulások emiatt bojkottálták a lapot. Köztük voltak a Crist i Catalunya, a CC fiatal katolikus katalánistái, akiknek az akcióját egyik tagjuk, Jordi Pujol szervezte. „Tiltakozás” (*Protest*) nevet viselő kampányuk kezdőbetűjét (P) felmázolták mindenhol, és rendszerellenes röplapokat terjesztettek a városban (*Us Presentem General Franco*, azaz „Bemutatjuk Franco tábornokot” címmel). Az incidens és a tiltakozó kampány következtében 14 ezer előfizetőt és sok hirdetőt elveszített, és így tetemes anyagi veszteséget szenvedett el az újság. Franco sem örült a botránynak, direkt utasítására a kormány elbocsátatta a főszerkesztőt. A katalán ellenállás apró sikere, apró elégtétele volt ez az epizód, tömegnyomás hatására korábban még sosem bocsátottak el francóista újság vezetőjét.¹⁵

Ám ezzel még nem volt vége. 1960 májusában Pujol és társai a barcelonai Katalán Zenepalotában (*Palau de la Música*) a száz évvel korábban született költő, Joan Maragall emlékgáláján látványosan visszavágtak. Ők szervezték az akciót, amelynek során a rezsim több miniszterének és francóista hivatalos személyek jelenlétében (Franco és a központi kormány éppen Barcelonában tartózkodott, de a diktátor nem látogatott el a koncertre) ellenállók kis csoportja megszakította a hangverseny műsorát, és elénekelték az egyik betiltott katalán hazafias dalt, az ünnepeltnak a katalán zászlóról írt alkotásának a megzenésített himnuszát (*El Cant de la Senyera*), amihez a közönség nagy része csatlakozott. A hatalom keményen reagált, hiszen itt sajátos módon, de mégis politikai

ellenállásról volt szó, húsz embert letartóztattak. Az *els Fets del Palau* (utólag az eset „a palota eseménye” elnevezést kapta) két fő szervezőjének kreativitását előbb néhány kiadós veréssel, majd több éves börtönbüntetéssel jutalmazták, hivatalosan a röplapok terjesztéséért ítélték el őket. Jordi Pujol hét évet kapott, bár nem ülte le az egészet, féldíobben szabadult. Az ilyen bátor fellépések erőt, hitet adtak a katalánoknak, akik nemzeti hősként tekintettek az aktívan ellenállókra. Pujol is rendkívül népszerű lett, a katalán nacionalizmus valóságos jelképévé vált, társai folytatták a P kampányt, a betű már az ő nevére utalt, röplapjaik segítségével a *Visca Jordi Pujol, Visca Catalunya!* (Éljen Pujol, éljen Katalónia) jelszó terjedt el a katalánok között.¹⁶

Szabadulása után Pujol a konzervatív katalánisták vezető figurája lett, aki a direkt politikai konfrontáció helyett inkább az államtól független kulturális intézmények, a kulturális infrastruktúra megeremtésére, a nemzettudat megerősítésére és gazdasági építkezésre, a stabil gazdasági hinterland biztosítására összpontosított, erőfeszítéseit jól fémjelezték a *Fer país* (Építs országot) és a *Fer poble, Fer Catalunya* (Építsd a népet, építsd Katalóniát) mottók. Gazdasági téren egyrészt csatlakozott a *Círculo Economía* (katalánul *Cercle d’Economia*) érdekcsoporthoz, a piacorientált, európeér katalán gazdasági elit tagjait tömörítő társaság Katalónia gazdasági érdekeit próbálta érvényre juttatni, és kapcsolatokat építettek ki a spanyol gazdasági köröknek szintén a nyugatosodást, európaizálódást preferáló részével. Másrészt és főként egy független katalán bank létrehozásán fáradozott, aminek a hiánya már régóta szívfájdalma volt a katalánoknak. Egy ilyen bank javíthatott Katalónia gazdasági lehetőségein, továbbá olyan szintű kulturális mecénaturát gyakorolhatott, amit egy iparvállalat sosem engedhetett meg magának. Jordi Pujol néhány katolikus katalánista társával együtt (mindannyian polgári családok, vállalkozók sarjai) már bebörtönzése előtt ennek az előkészítésével foglalkozott. Mivel a rezsím új bank alapítását nem tette lehetővé, a későbbi *Banca Catalana* egy már meglévő kisebb bankon belül kezdte el működését. Miután 1962-ben az új spanyol banktörvény (*Ordenación Bancaria*) lehetővé tette új, regionális, helyi bankok létrehozását, a Banca Catalana önállósodott és fejlődése elől elhárultak az akadályok. A börtönből szabaduló Pujolnak sokat kellett még dolgozni vele, míg a 60-as évek második felére a bank kelően megerősödött, onnan kezdve a katalán kultúra legfőbb pénzügyi támogatója lett, az évtized végére már Katalónia harmadik legnagyobb bankjává nőtte ki magát. Olyan speciális patrióta bankká, amely a katalán gazdasági és kulturális érdekeket szolgálta.¹⁷

A direkt politikai akciókról lemondó, a diktatúra tartosságára számítva a hosszú távú kulturális nemzetépítésre és gazdasági háttérének megeremtésére áttérő Pujolt a CC kisebbik része követte a profilváltásban, a többség maradt a politikai ellenállásnál, ők még 1962-ben úgy döntöttek, hogy politikai pártot hoznak létre *Comunitat Catala*, Katalán Közösség néven. Érdemi szerephez azonban nem jutottak a következő években, az évtized végén a párt megszűnt.¹⁸

1961-ben megalakult a katalán kulturális és nyelvvédő szervezet, az *Òmnium Cultural*, amely rövid idő alatt több ezer tagot számlált és nagyon komoly eredményeket ért el, számos cégtől, iparvállalattól szerzett adományokat, anyagi támogatást, amelyet a katalán identitás, kultúra és nyelv védelmére, ápolására fordítottak (többek között katalán nyelvoktatást szerveztek, támogatták a katalán nyelvű könyvkiadást). A rezsím nem is nézte jó szemmel szerteágazó és hatásos tevékenységét, két évvel később betiltották, illegálisan, csökkentett kapacitással működött tovább, és csak 1967-ben folytathatta törvényesen a munkát.¹⁹

A 60-as évek elején katalán dalszerzők, előadók, értelmiségi amatőr zenészek alapítottak egy zenekart, az *Els Setze Jutges* (azaz Tizenhat Bíró) katalán népzeneből építkező modern dalokat írt katalán nyelvű szövegekkel. Rövidesen hatalmas népszerűségre

tettek szert az idősebb és a fiatalabb generációk körében egyaránt, az együttes hatására *Nova Cançó* (Új dalok) néven önálló katalán zenei mozgalom bontakozott ki, amihez számos zenész csatlakozott. Ezzel a katalán nyelv a modern zenében is megvetette a lábát, egyre-másra jelentek meg a katalánul éneklő beat előadók, 1962-ben megjelent a mozgalom első lemeze. A mozgalom reprezentánsai szerte a régióban felléptek, koncertjeik a katalán nemzeti öntudat megőrzésének hatékony eszközeivé váltak. A legális könnyűzenébe rajtuk keresztül beszívárgott a katalánizmus is, a fiatal zenészek, dalszerzők tartalmukban burkoltan katalánista dalokkal jelentkeztek, katalán költők verseit zenésítették meg, melyeket a titkos katalán politikai szervezetek is használtak. Voltaképpen angolszász mintára a katalán nyelvű könnyűzene protestmozgalom, a politikai-nemzeti ellenállás egyik hatékony formája lett, miközben hídként összekötötte a tömegkultúrát az elitkultúrával. Sokak szerint a *Nova Cançó* tett a legtöbbet azért, hogy a fiatal nemzedékek megőrizték a katalán nemzettudatukat, az önálló könnyűzene életet lehel a katalán nemzeti kultúrába és identitásba.²⁰

A katalán katolicizmus is egyre aktívabb lett, katalánizmusuk az újjászülető cserkészmozgalom révén (katalánul *escoltisme*) jóval több fiatalhoz jutott el, a 60-as évek végén már 10 ezer főre bővülő tagsága a katalán nyelvet, történelmet és kultúrát is tanulhatta. A falangista ifjúsági szervezetek szeparatizmussal vádolva támadták is a mozgalmat, de az egyház védőernyője megővta őket. A katolikus katalánizmus a szociális kérdések felé is nyitott, fokozatosan progresszívvá vált, az 50-es évek végén alapított kiadó, a *Nova Terra* ilyen jellegű szellemi központként szolgált. 1959 után a katalánisták fő legális újságja, az első katalán nyelven kiadott magazin, a *Serra d'Or* (Aranyhegy) lett, a kulturális és vallási havilap számonként megközelítően 10 ezer példányban kelt el, védettséget az biztosította, hogy Montserrat apátságának gondozásában jelent meg. Volt is mitől megvédeni, a rezsím hatóságai szemmel tartották a lapot, és a jelentések alapján pontosan érzékelték, hogy az valójában nem vallási kiadvány, hanem a katolicizmus álcaja mögött egyértelműen katalánista.²¹

A katalán identitású egyházi személyek többsége egyre kritikusabb lett a diktatúrával szemben és közülük sokan a 60-as évekre egyre inkább katalánistává váltak. 1963 őszén hatalmas országos és nemzetközi visszhangot váltott ki az addig óvatos montserrati apátnak a rezsímet bíráló nyilatkozata (a hozzá közel álló Pujol bebörtönzése ábrándította ki teljesen a rendszerből), amely a párizsi *Le Monde* hasábjain jelent meg. Ilyen kritikát nyilvánosan, külföldi fórumon belföldi magas rangú személytől még nem kapott Franco, az egyházi vezető ráadásul a katalánok helyzetére is sikeresen felhívta a világ figyelmét. Többek között a következőket nyilatkozta: „Spanyolországban nincs szabadság, nem érvényesül az igazság. [...] A spanyol rezsím kereszténynek mondja magát, de nem követi a kereszténység alapértékeit. [...] A történelem Montserrat apátságát Katalónia spirituális központjává tette [...] Nekünk a katalán nyelv védelme nemcsak kötelesség, hanem szükségszerűség is, hiszen, ha a nyelv eltűnik, akkor vele együtt a vallás is eltűnik Katalóniából.” Katalóniában pártállástól, világnézettől függetlenül minden katalánista lelkesen fogadta a főpap bátor fellépését. A rendszer azonban nem tűrhette szankció nélkül az apát renitenskedését, és 1965-ben sikerült száműzetésbe kényszeríteni. Ekkorra már a falangisták egyre türelmetlenebbek lettek a katalán katolicizmussal szemben, a Falange barcelonai vezetője egyenesen azt hangoztatta, hogy a „le kell lőnünk az összes katalán papot, akiket a vörösök életben hagytak”.²²

Az apát eltávolításával a rezsím nem sokat nyert, mert utóda is támogatta a katalán demokratikus ellenállást, és 1969-ben a külföldi médiában hozzá hasonlóan szintén élesen kritizálta a rendszert. Ráadásul most már a megerősödő katalánista mozgalom is

viszonozni tudta az egyháznak a korábban tőlük kapott védelmet, végig kiálltak az apát mellett. Amikor 1966-ban a barcelonai érseki pozícióba ismét egy francóista spanyol főpapot neveztek ki, széles körű kampány követelt katalán püspököket Katalóniába a *Volem bisbes catalans* (azaz katalán püspököket akarunk) jelszavával. Az akció résztvevői más igényekkel is előálltak: a száműzött apátnak és valamennyi politikai emigránsnak amnesztiát és hazatérésük lehetővé tételét követelték, továbbá katalán nyelvű oktatási rendszert, médiát. A mozgalom nem tudott változtatni a konkrét kinevezésen, többi igénye sem teljesült, de mégis részben célhoz ért, mivel a spanyol katolikus egyház, illetve Franco (ugyanis a konkordátumban a Vatikán elfogadta, hogy a diktátor jelöli ki a püspökök személyét) beleegyezett abba, hogy ettől kezdve Katalóniába csak katalán nyelvű főpapat, püspököket lehet kinevezni. A hatalom a katalán tiltakozás mellett az előző évben véget ért II. vatikáni zsinat hatására engedett. Az ott született döntések érzékenyen érintették a spanyol diktátort, hiszen a spanyol egyház reformja, modernizálása is elkerülhetetlenné vált, aminek a részeként az anyanyelvű misézést a katalánoknál is lehetővé kellett tenni, illetve a katalán egyházhoz képest jóval később, de a spanyol egyháznál is elkezdődött egy erjedési folyamat, és rendszertámogatásuk meggyengült. Elüldözése után Escarré apát három évvel később halálos betegen térhetett csak haza, montserrati temetése nyilvános rendszerellenes demonstrációvá vált, amelyen szinte minden katalán ellenzéki csoport részt vett. A szekuláris baloldali szervezetek is katalán nemzeti hősként emlékeztek meg róla, aki (ahogy a baloldali katalánista FNC lapja, az *ARA* fogalmazott) a „megalázott és üldözött nemzet” egyik szimbóluma lett.²³

A 60-as évek közepétől már nem az egyházhoz kötődő ellenzék volt a főszereplő, legalább olyan jelentőssé vált a szekularizált ellenzék, de már a baloldaliak is szakítottak az egyházellenességgel, még ők is tisztelettel viszonyultak a katalán katolicizmushoz, becsülték a nyelvet és kultúrát védő erőfeszítéseiket, és nemzeti egyházként szinte úgy tekintettek rá, mint a lengyelek a szocializmus idején a saját katolikus egyházukra. Ráadásul sok esetben az egyház biztosított helyet a rendezvényeiknek, találkozóiknak, ami szépen mutatja az asszimilációs nyomás elleni széles összefogás meglétét a hétköznapiakban, a bal- és jobboldali rendszerellenzék, a katolikus szervezetek és a katalán munkásmozgalom egyre inkább partnerként, szövetségesként viszonyultak egymáshoz. Figyelemre méltó, hogy az egyház és a katolikus katalánizmus úgy játszott alapvető szerepet a katalán ellenállásban, hogy Katalónia társadalmának zöme szekularizálódott. Főként a városokban, különösképpen Barcelona lakói körében szorultak kisebbségbe a vallásos polgárok, akik a 60-as évek közepén a főváros lakosságának mindössze 15%-át tették ki, 1970-ben pedig a város polgárainak alig 6%-a járt rendszeresen misékre.²⁴

1959-ben a katolicizmus baloldali változata is megjelent a palettán, létrejött egy keresztényszocialista politikai szerveződés, az *Associació Democràtica Popular de Catalunya* (ADPC, Katalónia Népi Demokratikus Közössége) egyszerre állt ki a katalán önkormányzatiság és a szocializmus megteremtése mellett. Néhány évvel később tagjai a szervezetet politikai párttá alakították *Front Obrer de Catalunya* (FOC, Katalóniai Munkásfront) néven, amely természetesen illegális működött.²⁵

A munkásmozgalom sem tétlenkedett a 60-as évektől, egyre intenzívebben felléptek a rendszer hivatalos szakszervezete (*Sindicato Vertical*) ellen, és mivel más érdekszervezeteket a hatalom nem is engedélyezett, illegálisan létrehozták a maguk munkástanácsait, sztrájkokat szerveztek. A katalán kommunista párt, a PSUC nyitott a bevándorló spanyol munkások felé, és sikerrel terjesztette körükben a katalán nyelvet és kultúrát, így integrálva őket a katalóniai munkástársadalomba. 1964-ben a katalóniai munkások titokban létrehozták a rendszertől független szakszervezetüket, ez a munkásmozgalom széleskörű

összefogását jelentette, helyi munkástanácsaiba (*Comissions Obreres, CCOO*), fővárosi koordináló szervébe, a Barcelonai Központi Munkástanácsba (*Comissió Obrera Central de Barcelona*), a kommunista, szocialista és keresztény szervezetek is bekapcsolódtak. 1966-ban létrejött „országos” szervezete is, a *Comissió Obrera Nacional de Catalunya* (Katalónia Nemzeti Munkástanácsa). Kimondottan katalánista nemzeti szakszervezet sosem létezett Katalóniában, ez sem lett az, de közelített hozzá, ugyanis felvállalta a katalán nyelv és identitás védelmét, a következő évtől részt vett például a Diada megemlékezésen. Mivel a legtöbb katalán ellenálló csoport, főként a sok értelmiségi és katolikus szervezet a kultúra védelmére koncentrált, a munkások szerveződései fejtették ki a legaktívabb politikai ellenállást, közülük is kiemelkedett az illegálisban is kiváló szervezetséggel működő PSUC. Paradox helyzet alakult ki, hiszen egy elvben internacionalista ideológiát hirdető párt lett a katalán nemzeti identitás egyik fő oltalmazója, Katalónia egyik fontos nemzeti pártja, katalánul megjelenő illegális lapja, a *Nous Horitzons*, különböző katalánista csoportok politikai nézeteinek, vitáinak adott nyilvános teret. A hatóságok is őket látták a legveszélyesebbnek, a 60-as években a politikai okokból bebörtönzött katalánok 80%-a PSUC-tag volt.²⁶

A belső függetlenség 1714-es elvesztésének 250. évfordulóján, 1964-ben 4 ezer ember jelent meg a barcelonai Casanova szobor helyén. Ez volt a Franco-érában az első katalánista utcai tömegmegmozdulás. Ettől kezdve egyre többen és egyre bátrabban megünnepelték a katalán nemzeti emléknapot, és a továbbiakban a katalán kultúra védelmében számos nyilvános demonstráció lezajlott.²⁷

A 60-as évek elejétől a kulturális, nyelvi identitás védelme a Katalónián túli katalán nyelvű régiókban is megerősödött, sőt, a közös szenvedés közelebb is hozta egymáshoz a régóta külön- és szétfejlődő katalán nyelvű területek lakóit. Vicens i Vives ihletésére a valenciai író, Joan Fuster 1962-ben publikálta *Nosaltres, els valencians* (Mi, valenciaiak) című művét, amiben újra megjelent a *Països Catalans* gondolata, azaz Katalónia, Francia-Katalónia, Valencia és a Baleár-szigetek összetartozása, nyelvi, kulturális egysége, ő legalább a három spanyolországi katalán nyelvű régió politikai unióját tartotta a nemzeti megmaradás zálogának. emiatt a szerzőt később a pánkatalánizmus atyjának nevezték. Ez az elképzelés a rezsim számára teljes tabu volt, módszeresen igyekezett identitásában, nyelvében, kultúrájában, politikai tudatában eltávolítani Valenciát és Baleárt a katalánoktól, külön nyelvekként kezelte például a katalán ott beszélt dialektusait. Ezért is tudott átjutni a cenzúra rostáján a katalán-valenciai-baleári szótár, ami még a laikusok számára is fényesen igazolta, hogy itt nyelvjárásokról és nem külön nyelvekről van szó. Az egységgondolat, a *Gran Catalunya* (Nagy-Katalónia) koncepció nem volt új keletű a diktatúra korszakában sem, néhány szamizdat kiadvány a 40-es és az 50-es években is pedzegette már a három tartomány kívánatos politikai föderációját. A Nova Cançó zenei mozgalom is átlépte a tartományi határokat, valenciai és mallorcai előadók kapcsolódtak hozzá, és a legnevesebb művészek a katalán nyelvterület egészén nagy népszerűségnek örvendtek, sokakat a katalán nyelvű könnyűzene ébresztett rá, hogy a három régió sok szempontból kulturális közösséget alkot. Az összetartozás-tudat azonban nem vált tömegérezületté. A mozgalom néhány előadója országos ismertséget is szerzett, egyikük, a valenciai Raimon 1968-ban megnyerte az Eurovíziós dalfesztivál országos selejtezőjét, de mégsem indulhatott a gálán, mivel ragaszkodott ahhoz, hogy katalánul énekeljen, ezért Spanyolország inkább visszaléptette.²⁸

A 60-as évek közepétől az oktatás területén fokozódott a lendület. 1965-ban létrejött az *Institució Pedagògica Rosa Sensat* nevű szervezet, amely nyaranta katalán nyelvi továbbképzést nyújtott tanároknak, kiszélesedett a katalán iskolamozgalom, amely katalán nyelvórákat

tartott illegálisan. 1966-ban katalánista kampány követelte a katalán nyelv használatát az iskolai oktatásban, négy év múlva az akció megismétlődött a *Català a l'escola* (Katalán nyelvet az iskolákba) szlogennel, ez utóbbi a Banca Catalana, az Òmnium Cultural és Montserrat apátsága támogatásával nagyszabású megmozdulássá terebélyesedett, amely mögé felsorakozott szinte az egész katalán szellemi és kulturális elit.²⁹

Az egyetemi diákmozgalmak, -szervezetek is egyre nagyobb jelentőségre tettek szert, többek között azért, mert a felsőoktatásban tanulók száma sokat gyarapodott a 60-as években, a Barcelonai Egyetemen például megduplázódott a hallgatói létszám. Ezek a mozgalmak a nagyobb tagság mellett egyre aktívabbak is lettek, számos kampányt indítottak el, többek között amnesztiát követeltek a politikai foglyoknak és a politikai emigránsoknak. Közben egyre egységesebben léptek fel: 1966-ban önálló katalán diákszövetség alakult, a *Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona* (SDEUB) volt az első demokratikus, rendszertől független hallgatói szervezet. A katalán egyetemi ifjúság széles összefogása valósult meg ezáltal, alapítói és vezetői különféle ellenzéki pártokhoz, szervezetekhez kötődtek (bal és jobboldali arculatúakhoz egyaránt, a cserkészmozgalomtól kezdve a katalán kommunistákig). Am a rendőrség nem hagyta kibontakozni az illegális szervezetet, és annak már az alapító ülésére lecsapott, pedig azt elővigyázatosan nem az egyetemen, hanem a barcelonai Capuchin kolostorban tartották, a rendőrség nem is hatolt be az épületbe, hanem napokig vesztgár alatt tartotta, és végül a benn lévők feladták magukat. A félezer részt vevő közül több diákot, a jelen lévő tanárokat és katalán értelmiségi figurákat letartóztattak, később a törvénytelen diákszervezet támogatásáért a barcelonai egyetemről elbocsátottak mintegy 70 oktatót és többtucat diákot. A helyszín után *La Caputxinada* néven elhíresült eset, az alapító ülés elleni rendőrségi akció, osztársadalmi felháborodást keltett Katalóniában, szolidaritási akciók sora következett, a rendőrség épülete előtt még katalán papok is demonstráltak, békés felvonulásukat a hatóságok erőszakkal kergették szét, ami újabb felzúdulást keltett. Újabb tiltakozó akciókat gerjesztett.³⁰

Az alakuló ülése elleni hatósági fellépés nem változtatott azon, hogy a diákszövetség illegálisan mégiscsak működni kezdett, sőt, sok fiatal még inkább a rendszer ellen fordított, rengetegen csatlakoztak hozzá, az egyetemeken a francóista szervezetek elvesztették domináns pozíciójukat. A történetek azt is megmutatták, hogy a nagyobb szervezéseknek, még mindig szűkös a mozgástere, a rendszer még betartatja a korlátokat, a nyílt politikai jellegű megmozdulásoknak még nem jött el az ideje, még mindig a burkolt, álcázott akciók, illetve a kultúrára összpontosítás érhet el eredményeket.

A Nyugatot elborító 1968-as diáklázadások hatása alig szűrődött be Katalóniába, a nemzeti identitás védelme fontosabbnak bizonyult minden másnál, ezért a pacifizmust kivéve (amely pedig évtizedek óta adott volt Katalóniában) nem kerültek előtérbe radikális eszmék, sem ideológiai természetű viták, vagy életmódra, életstílusra vonatkozó alternatív elképzelések, mozgalmak. Az egyetemi ifjúság egy kis része mindazonáltal baloldali irányba radikalizálódott, egy sor baloldali csoportcska alakult, közrejátszott ebben a közös diákszervezet működésének hatósági megakadályozása is.³¹

Az évtized végén egymást érték a kultúra védelmét célzó kezdeményezések, a katalán kulturális élet egyre intenzívebbé vált. 1968-ban a jeles katalán nyelvész, Pompeu Fabra születésének századik évfordulója kiváló alkalmat nyújtott arra, hogy Katalónia-szerte nyilvános események százai foglalkozzanak a nyelvvel, vagy ahogy a rendezvényesorozat címe fogalmazott: „a nép nyelvével” (*La llengua d'un poble*). Egy évvel később

a Banca Catalana támogatásával, a katalán nyelvű könyvkiadás bátyjának számító *Edicions 62* kiadó gondozásában megjelent a 15 kötetesre tervezett *Gran Enciclopèdia Catalana*, a „Nagy katalán enciklopédia” első része.³²

A katalán társadalom e szerveződéseknek, a nyelvet és kultúrát védő fejleményeknek is köszönhetően végig diktatúraellenes, Franco-ellenes maradt, és ellenállt a spanyolosításnak, őrizte identitását, nemzeti-közösségi értékeit. A nyelvvédő, kulturális tartalmú szervezkedésekbe sok esetben szinte minden ellenzéki csoport bekapcsolódott, függetlenül politikai irányultságuktól. A katalán identitás, illetve annak a kulcselemét jelentő nyelv és kultúra védelme olyan közös platformot, célt jelentett, ami összehozta, egységbe tömörítette a katalánokat. Ráadásul ez a kultúra a régmúltban és a modernitás idején is kimagasló eredményeket mutatott fel, a katalánok erre rendkívül büszkék voltak, tudatában voltak annak, hogy van mire vigyázni.

Franco eközben, 1966-ban ismét királysággá nyilvánította az országot, készült az utódlás kérdésének a megoldására. Mivel XIII. Alfonz unokája, Juan Carlos jól teljesített és a diktátornak nem született fia, 1969-ben meghozta a döntést, hogy a hivatalos trónörökös lesz az ő utóda államfőként. János Károlynak a következő év nyaratól lett hivatalos szerepe a rezsimben. Konzervatív, katolikus katalánisták már korábban is keresték a kapcsolatot vele, de ettől kezdve még inkább, hogy megismeressék vele Katalónia valós politikai, társadalmi és kulturális helyzetét, a katalán valóságot (*el fet català*).³³

Az immáron királyságként működő puha diktatúra idején sem változott meg az el-
lenséges hozzáállás Katalóniával szemben, ha lakói nyíltan katalánok próbáltak volna lenni. 1968-ban Manuel Fraga miniszter élvezettel idézte fel azokat az időket, amikor a spanyol központi hatalom erőszakkal tett rendet Katalóniában (IV. és V. Fülöp is elfoglalta Katalóniát, Espartero tábornok Barcelonát lövette), majd így folytatta: „Végül 1939-ben mi foglaltuk el Katalóniát és ismét készek vagyunk elfoglalni annyiszor, ahányszor szükséges. Bármikor készen állunk a fegyveres beavatkozásra.”³⁴

A rendszer időnként próbált példát statuálón fellépni a politikai ellenállókkal szemben, olykor még születtek halálos ítéletek a politikai ellenfelekkel szemben (1963-ban például kivégeztek két anarchistát és egy kommunistát). A diktatúra főként a diákokkal és a munkásokkal volt a leginkább gyanakvó, a rezsimtől függetlenül létrehozott önálló szervezeteikkel szemben, a sztrájkokban, demonstrációkban részt vevők ellen a hatóságok kiváltképpen keményen léptek fel.

1966-ban a sajtótörvény eltörölte ugyan az előzetes cenzúrát, és ettől kezdve szabadabban megjelenhettek katalán, baszk, gallego nyelvű újságok, de számos szigorítást is tartalmazott, súlyosabb büntetéseket helyezett például kilátásba az öncenzúra elmulasztása, a spanyol egységet veszélyeztető sajtóanyagok esetén. És ezeket a szabályokat a következő években keményen alkalmazták is, katalán újságokat is többször szankcionáltak, egy-egy bátrabb cikkért ideiglenes betiltást, súlyos pénzbüntetést szenvedtek el. Emiatt a katalánista kiadványok vagy továbbra is óvatosak maradtak vagy illegálisban jelentek meg. Az első hivatalosan engedélyezett, nem egyházi kiadású, nem vallási jellegű, katalán nyelvű magazin, az 1966-tól megjelenő *Tele/estel* példája jól mutatja a szerény mozgásteret, a katalán nyelvűsége miatt kezdetben népszerű lap 80 ezer példányban fogyott el, ám rendszerlojális tartalma miatt legtöbb olvasója, előfizetője nem tartott ki mellette, néhány év múlva jelentéktelenné vált. A nagy barcelonai napilapok tematikájukban, nyelvhasználatukban részben nyitottak katalán irányba, az *El Correo Catalán* hasábjain egyre több katalán nyelvű cikket hozott le, a másik nagyágyú, a *La Vanguardia* tisztán spanyol maradt, de anyagaik már rendszeresen foglalkoztak a katalán kultúrával.³⁵

A fenyegető megnyilvánulások dacára a puhuló diktatúra a szolid, kulturális ellenállással szemben már nem lépett fel olyan erőszakosan. Amikor Jordi Carbonell egyetemi tanárt, a „Nagy katalán enciklopédia” egyik szerkesztőjét 1970-ben meghurcolták, és bevették a rendőrségre, nem bántották még akkor sem, amikor vallatták, és a spanyolul elhangzó kérdésekre mindig katalánul válaszolt. Verés, erőszak, durvaság helyett meggyőzéssel próbáltak nyomást gyakorolni rá, a rendőrök egyik fő érve egyszerű volt: „Az, amit ön nem vesz tekintetbe, az a hódítás joga”.³⁶ Ezzel voltaképpen megragadták spanyol szempontból a spanyol-katalán viszony lényegét: a természet rendje, hogy az erősebb jogán a spanyolok uralkodnak a katalánok fölött.

Utolsó időszakában a hanyatló diktatúra visszakeményedett, 1969 januárjában a rezsim szükségállapotot vezetett be, amely három hónapig tartott. A következő négy évben visszaerősödött a politikai és kulturális represszió. Pontosabban megpróbált visszaerősödni, de érdemben már nem sikerült, a körülmények addigra a 10-20 évvel azelőtti állapotokhoz képest alaposan megváltoztak. A hatalom már nem volt olyan intakt és egységes, a falangista mozgalom bomlásnak indult, az ellenzéki csoportok megerősödtek, a gazdaságilag nyitott, a Nyugat nemzetközi rendszerébe beágyazott spanyol államban már nem fajulhattak el úgy a dolgok, ahogy korábban. A gazdasági fejlődés lendületének megtorpanása, a szaporodó gazdasági válságjelek amúgy sem tették lehetővé, hogy a politikai elnyomás fokozására sok energiát, erőforrást mozgósítsanak.³⁷

A visszakeményítés korlátait jól jelezte, hogy amikor a híres-hírhedt burgosi perben a banditizmus és terrorizmus ellen 1969-ben hozott törvény alapján, két rendőr meggyilkolásáért hat baszk ETA-tagot halálra ítélték 1970 végén, tüntetéshullám söpört végig az országon, amihez a katalánok is csatlakoztak, és a nemzetközi tiltakozás is erőteljes volt. Mindennek hatására Franco meghátrált, és az ítéletet börtönbüntetésre mérsékelte. A katalánok fellépése a rendszerellenesség mellett a kisnemzeti szolidaritás jegyében is fogant. A diktatúra elleni harca miatt a baszk szervezet Katalóniában is népszerű volt, de erőszakos módszerei a katalánok között nem találtak követőkre, a békés ellenállás útjáról nem tértek le. A katalánok tiltakozó akciói közül a Montserrat Kiáltvány komoly nemzetközi visszhangot váltott ki, amelyet 300 katalán csúcstelmiségi és művész irta alá (pl. Joan Miró festő). Szövegében többek között az olvasható, hogy a rezsim vezetői „az állítólagos nemzeti egység védelmében [...] nem ismerik el és lábbal tiporják a spanyol államot alkotó népek és nemzetek jogait”, pedig az ő jogaikat el kellene ismerni, beleértve az önrendelkezésük jogát is.³⁸

A Franco-rendszer falain egyre nagyobb repedések keletkeztek. Amikor a spanyol parlament 1970-ben az új oktatási törvényről döntött, harminc év után először felmerült a regionális, kisebbségi nyelvek oktatásának a lehetősége is. Indokként az is felmerült, hogy Katalóniában a helyi nyelv minden tiltás ellenére megjelenik az oktatásban, ezért akár legális formát is kaphat, úgy legalább ellenőrizhető, mértéke jobban kordában tartható. Bár végül elvetették a felvetést, de már az is az új korszak közeledtét sugallta, hogy egyáltalán napirendre került és tárgyaltak róla. Egy évvel később az addig rendszertámogató spanyol katolikus egyház is félig-meddig kihátrált Franco mögül, nyilvánosságra került ugyanis „Az egyház és a politikai közösség” (*La Iglesia y la Comunidad Política*) című dokumentuma, amely bár nem lett hivatalos nyilatkozat, mégis komoly hatást ért el, lényegében bocsánatot kért a spanyol társadalomtól, amiért a polgárháború idején és utána nem tudta a társadalmi megbékélést előmozdítani.³⁹

Bár a repressziók a valóságban nem bizonyultak túl keménynek, sem hosszú életűnek, a katalánok némileg megszenvedték ezt a rövid időszakot, a 60-as években fokozatosan erősödő katalán politikai és kulturális ellenállás ideiglenesen meggyengült, visszaesett.

Közös diákszervezetük betiltása után a szükségállapot végképp parkolópályára állította a katalánista egyetemisták mozgalmát. Az 1968-ban törvénytelennek nyilvánított munkástanácsok, az egységesedő munkásmozgalom tevékenysége is kényszerűen alábbhagyott egy időre. A rendszer a kulturális szerveződésekre állami eszközökkel kisebb nyomást fejtett ki, a katalán kulturális nacionalizmusnak három fő pillérét különböztette meg, a Montserrat apátság, a Banca Catalana és az Òmnium Cultural tevékenységét szoros megfigyelés alatt is tartotta, de hatóságilag nem lépett fel erőteljesebben ellenük, mert közvetlen politikai tevékenység nem fűződött a nevükhöz. Más, „civil társadalmi” megoldást találtak, a 70-es évek elején falangista csoportok próbálták megfélemlíteni a katalán kultúráért munkálkodókat, több mint 20 esetben követtek el erőszakos akciókat, könyvesboltok, könyvkiadók, szerkesztőségek és egyéb kulturális intézmények ellen Barcelonában.⁴⁰

A hatalom fokozódó nyomása, valamint a munkások és a diákok összefogásának mintája inspirálóan hatott az ellenzéki pártokra. A nemzeti szolidaritás alapján akcióik, tevékenységük egyeztetésére a diákszövetséget ért inzultus után az egyes ellenzéki pártok kerekasztalt létesítettek (*Taula Rodona*), amely 1969 decemberében egy pártok közötti koordinációs szervvé alakult *Comissió Coordinadora de Forces Politiques de Catalunya* néven (Katalán Politikai Erők Koordinációs Testülete) a katalán kommunisták, szocialisták, republikánusok és kereszténydemokraták (PSUC, MSC, ERC, UDC) részvételével. Hosszú évtizedek után ez volt az első alkalom, amikor katalán pártok összefogásába a kommunistákat is bevették, tartós nemzeti elkötelezettsége azonban ekkoriban már hitelessé tette, bizalmat ébresztett. A pártok kooperációja azonban nem eredményezett széles politikai mobilizációt, illegális formációként még együttes erővel sem volt túl nagy az akciórádiuszuk, továbbá a katalánok bizalmatlanok voltak a pártpolitizálással szemben, ezen még a pártok közös fellépése sem változtatott.⁴¹

A katalán értelmiségiek, a „civil” ellenzékiek is ráébredtek a közös fellépés előnyeire. A katalán ellenállás ugyanis már túlságosan szerteágazó volt, rengeteg szervezet egymástól függetlenül fejtette ki a tevékenységét, hiányzott a koordináció, az összefogás. A katalánisták széles körű mozgósítását két évvel később a civil szféra valósította meg. 1971 őszén mintegy 300-an alakították meg Katalónia Közgyűlését (*Assemblea de Catalunya*, AC), ez a gyűjtőszervezet a százával létező különféle ellenálló csoportot szervezte egybe és koordinálta a tevékenységüket. Nem a pártok vitték benne a főszerepet, hanem főként a civil csoportokat hozta össze, az oda becsatlakozó emberek zöme nem volt egyik pártnak sem a tagja. A Közgyűlés átfogó egységmozgalom lett, a jobboldaltól a baloldaliig szinte minden ellenálló katalán politikai és társadalmi szervezetet, pártot, szakszervezetet, egyesületet, értelmiségi társaságot, keresztény organizációt, foglalkozási csoportot, diákszervezetet és számos magánembert tömörített. A Közgyűlés közös nevezőként három fő célkitűzést fogalmazott meg, ami a katalán nemzeti mozgalom hármas szlogenje lett: *Amnistia*, *Llibertat*, *Estatut d’Autonomia*, azaz amnesztia (a diktatúra által bebörtönzött politikai elítéltek szabadon bocsátása), szabadság (politikai szabadságjogok és demokrácia), valamint autonómia Katalóniának (az 1932-es státútum visszaállítása). A szervezet nyitott az ország egyéb területein tevékeny ellenzékiek felé is, és összefogást ajánlott a demokráciáért küzdő minden spanyolországi csoportnak.⁴²

Az AC a következő években főszereplővé lépett elő a diktatúraellenes csoportok között, megvalósította a lehető legszélesebb összefogást, egyszerű programja rengeteg embert bevonzott, tevékenysége nem csak Barcelonára korlátozódott, Katalónia 40 városában, településén jöttek létre fiókszervezetei. Számos rendszerellenes tömegtüntetést, tömegmegmozdulást vezényelt le. A részvételükkel és egyre nagyobb tömegek jelenlétében

zajlottak le a Diada megemlékezései, 1971-ben itt énekelték el 32 év után először nyilvánosan a katalán himnuszt. A rezsim próbálta ellehetetleníteni a Közgyűlést, 1973-ban több mint 100 aktív tagját tartóztatták le az egyik barcelonai templomban tartott találkozójukon, egy évvel később a sabadelli egyházi iskolában rendezett ülésen kapcsolt le 60 tagot a rendőrség. Ezek a hatósági akciók megnehezítették, lelassították a működését, de a Közgyűlés nem állt le, folytatta a munkát.⁴³

A Közgyűlésben némi baloldali túlsúly érvényesült az első években, a csatlakozó pártok közül a katalán kommunista PSUC volt a domináns. Részben a szakszervezetekben meglévő pozíciói és jól szervezettsége miatt, részben azért, mert nem a szovjet blokk vonalát, hanem eurokommunista irányzatot képviselve a diktatúra idején hitelesen és konzekvensen védte a katalán nemzeti identitást, s részben azért, mert a többi párt gyengén szervezett volt, vagy éppen még a formálódás, alakulás fázisánál tartott.

A Franco-korszak utolsó szakaszában már szeparatista csoportok is megszerveződtek. Ilyen volt a szecesszionista szocialista PSAN (*Partit Socialista d'Alliberament Nacional*), ami a Katalán Nemzet Frontból (FNC) alakult meg. A PSAN már olyan generációkat tömörített, akik a polgárháború után születtek, a gyarmati felszabadító mozgalmak inspirálták. A PSAN azonban nem tudott tömegmozgalommá nőni, nagyon kevesen támogatták (1974-ben kivált belőle a radikálisabb *PSAN-Provisional*). Végző céljaikat zárójelbe téve a legtöbb szeparatista csoport csatlakozott Katalónia Közgyűléséhez.⁴⁴

Az összefogás egyre több területen megvalósuló általános trend lett Katalóniában, az üzleti köröknek a katalán gazdasági érdekeket reprezentáló különféle szervezetei például 1972-ben közös felhívást adtak közzé, amelyben Spanyolországnak a Közös Piachoz csatlakozását szorgalmazták. A katalán elit a spanyol állam politikai, gazdasági és kulturális nyugatosításában, európaizálásában látta a katalán jövő stabil zálogát, úgy érezték, hogy az ország leeurópaibb részének vezetőiként ebben nekik kezdeményező szerepet kell játszaniuk, hiszen történelmileg is Katalónia volt a kapocs Európa és Spanyolország között.⁴⁵

Az új évtized elejétől az Òmnium Cultural is fokozta a tevékenységét. Legális újraindulásakor alig ezer tagja volt, 1970-ben már 8 ezer tagot számlált, négy évvel később pedig 20 ezer főt tudott a soraiban. 1971-ben 10 ezer diáknak szervezett katalán nyelvórákat, négy évvel később már 300 helyen 80 ezernek. Volt rá igény, egy közvéleménykutatás 1970-ben kimutatta, hogy a katalóniaiak 97%-a szeretné, hogy a gyermekei tudjanak katalánul miközben már csak a lakosság 56%-ának volt az anyanyelve a katalán, s valóban, a katalán nyelvet tanuló iskolások egy része spanyol nyelvű családokból érkezett. Az oktatási tevékenységén túl számos kampányt indított, illetve támogatta egyéb katalánista szervezetek kezdeményezéseit. Így például azt a követelést, hogy a katalán néptáncot (*sardana*) kötelezően tanítsák az iskolákban, hogy Katalóniában szünjenek meg a kasztílianizált földrajzi elnevezések, és a települések, geográfiai objektumok kapják vissza eredeti katalán nevüket.⁴⁶

A diktatúra hanyatlása megörte a rendszer támogatóinak egységét, Franco táborra a jövőképet illetően kezdett két részre szakadni, egyfelől azokra, akik a rendszer túlélésének zálogát reformokban, némi demokratizálásban, az asszimilációs politika feladásában látták (*aperturistas*), másfelől a keményvonalasokra, akik semmin nem kívántak változtatni (*inmovilistas*). A hatalom helyi képviselőinek reformista hívei (pl. Barcelona polgármestere) a rendszer válságát érzékelve keresték a kapcsolatot a jobboldali katalánistákkal. Főként attól tartottak, hogy a rendszer bukása a baloldal, a munkásmozgalom hatalomra jutásához vezethet, ami számukra súlyos következményekkel járna, és az addig általuk is üldözött katalán nacionalizmus mérsékelt, polgári változata kisebbik rosszként

hirtelen elfogadhatónak tűnt. Ebből a megfontolásból tettek néhány gesztust a katalán nyelv és kultúra elismerése irányában. 1970-ben a város vezetésének az engedélyével lezajlott az első katalán költészeti fesztivál (*Primer Festival Popular de Poesia Catalana*) Barcelonában, a következő évben megrendezhették az eddig betiltott Jocs Florals költészeti versenyt, ami száz évvel korábban a katalán nemzeté válás egyik szimbóluma volt, az eseményt Katalóniában most is az újabb nemzeti újjászületés jelképeként élték meg.⁴⁷

A diktatúra válsága akkor vált nyilvánvalóvá, amikor Franco utódjelöltje, Carrero Blanco 1973 decemberében merénylet áldozata lett. A diktátor által elképzelt konstrukcióban János Károly koronás államfősége mellett miniszterelnökként ő lett volna a tényleges politikai vezető, ő megbízhatóan tovább vitte volna a francóizmust Franco nélkül. Halála megoldhatatlan gondot okozott, nem volt több szóba jöhető karizmatikus, hithű vezető a tarsolyban. Az elnyomó gépezet ezt követően sem állt le, még Franco hosszas és halálos betegsége idején sem tétlenkedett, az utolsó napokig zajlott a rendszerellenes egyének likvidálása. Franco még haldokolva is gyilkolt, a diktátor haláláig előfordultak kivégzések politikai okokból. 1974-ben például rögtönítélő bíróság ítélete után a nemzetközi tiltakozás dacára kivégezték a diktatúraellenes ibériai felszabadítási mozgalom egyik katalán anarchista tagját (Salvador Puig i Antich), 1975 szeptemberében pedig az ETA és egy radikális kommunista fegyveres csoport néhány emberét, pedig ekkor már a spanyol katolikus egyház is nyíltan fellépett a halálbüntetések ellen. Ezek a mozzanatok azt igazolták, hogy apertura, azaz rendszerreform Franco életében biztosan nem fog bekövetkezni, a katalán autonómiának pedig végképp semmi esélye a zsarnok haláláig.⁴⁸

A diktatúra azonban vezetőjével együtt agonizált, a rendszer hanyatlását felgyorsította az 1973-as olajválság után Nyugat-Európát érzékenyen érintő nemzetközi gazdasági krízis, amely a Spanyolországot is súlyos recesszióba taszította. A visszaesés főleg a fejlett északi régiókban (Katalóniában és Baszkföldön) volt a leglátványosabb, a baszkok és a katalánok is úgy értékelték a történeteket, hogy az a centralizált állami struktúra csődje is egyben, a központosított szerkezet a gazdasági hatékonyság rovására megy. A krízis ugyanakkor véget vetett a gazdasági mozgatórugójú bevándorlásnak Katalóniába, véget ért a spanyol letelepedési hullám. A rendszer egyre nyilvánvalóbb válságát az ellenállás az egész országban, így Katalóniában is kihasználta, széles körű egyeztetés kezdődött a katalánista polgári ellenzék, a katalán üzleti világ és a jelentősebb katalán kulturális szervezetek között. A rezsím reformista katalániai reprezentánsai intenzívebben egyeztettek a polgári katalánista ellenzékkel, politikai, gazdasági, kulturális vezéralakjaival. Erre az időre a rendszer és az ellenzék szemében egyaránt Jordi Pujol vált a katalán demokratikus ellenzék vezéralakjává, a katalán nemzeti mozgalom megtestesítőjévé. Az aperturistas, illetve a spanyol ellenzék prominensei egyaránt elsősorban vele keresték a kapcsolatot. Pujol erejét, befolyását növelte, hogy 1973-tól a Banca Catalana már egy kisebb médiabirodalmat is kiépített, felvásárolta az egyik legnagyobb katalániai napilapot (*El Correo Catalán*) és az egyik legnépszerűbb politikai és kulturális hetilapot (*Destino*).

A rendszer végső válságának idejére Katalóniában már csak a falangisták és a rendvédelmi erők, a hadsereg és a rendőrség tagjai maradtak megrögzött katalánellenesek. A spanyolajkú népesség, a bevándorlók zöme a letelepedését követően előbb-utóbb semlegesen vagy jóindulatúan viszonyult a katalánokhoz. A spanyol nemzetiségű katalániai munkások a munkásmozgalmat ért repressziók miatt átértékelték a katalánok helyzetét, és támogatták a katalánok nyelvvédő törekvéseit, a 80%-ban spanyol nyelvűek által lakott barcelonai Cornellà kerület népessége jelentős része például a katalán nyelv iskolai használatáért indított kulturális mozgalmat.⁴⁹

Szimbolikusan tekinthető, hogy Spanyolország és Katalónia messze legnépszerűbb sportágában, a labdarúgásban 15 év után éppen ekkoriban, 1973/1974-ben tudott az FC Barcelona bajnokságot nyerni. Mégpedig úgy, hogy a holland zseni, Johann Cruyff vezérletével 5-0-s megsemmisítő vereséget mértek a Real Madrid otthonában az örök riválisra. Manuel Vázquez Montalbán katalán író, a csapat lelkes szurkolója így reagált az ötgólos sikerre 1974-ben: „1-0 Barcelona javára, 2-0 Katalóniának, 3-0 Szent Györgynek, 4-0 a demokráciának, 5-0 Madrid ellen.” Ez a történelmi győzelem és a bajnoki cím nagy lökést adott a katalán nemzeti önbizalomnak. A holland játékmester katalán nemzeti hőssé, politikai jelképpé vált, nemcsak a pályán nyújtott teljesítményével, hanem egyéb emberi gesztusaival, így például azzal, hogy újszülött kisfiának a rendszer tiltása ellenére, a diktatúra elleni kiállás gesztusával a katalán Jordi keresztnevet adta. Ekkorra a klub megszabadulhatott nevének és címerének spanyolosított változatától, 1975 nyarán tartották a polgárháború óta az első olyan vezetőségi ülést, amelyet katalánul jegyzőkönyveztek, a meccsek alatt a hangosbeszélő is már katalán nyelven beszélt. Jordi Pujol fontos szövetségesnek tartotta a klubot a katalán nacionalista mozgalom célkitűzéseihez, bankja, a Banca Catalana sok szállal kötődött a klubhoz.⁵⁰

Jordi Pujol 1974-ben látta elérkezettnek az időt a politikai fellépésre, a politikai nacionalizmusra áttérésre, és centrista irányvonallal elindította saját kereszténydemokrata politikai mozgalmát *Convergència Democràtica de Catalunya* néven (Katalán Demokratikus Összefogás, CDC), amely egy év múlva lett deklaráltnak politikai párt. Lépéséről egyeztetett a sok évtizedes múltú konzervatív, katalánista párt, az *Unió Democràtica de Catalunya* (UDC) vezetőjével, a polgári katalánisták másik prominens alakjával (Anton Banyellás), mindketten úgy ítélték meg, hogy a katalán nacionalista erők szélesebb politikai összefogására van szükség, egy olyan új politikai formációra, amely nem szűkíti le ideológiai spektrumát a jobb oldalra. Annál is inkább, mivel a Franco-rendszer az egész jobboldalt kompromittálta, jobboldalissággal nem lehetett erős párttá válni, ezért a mérsékelt jobboldalosság centristaként volt kénytelen definiálni magát. A konvergencia nevet a portugál szegfűs forradalomban tevékeny egyik szervező ihlette, a másik opció a Katalán Nacionalista Párt lett volna. A katalánista politikai hagyományokra támaszkodva ötvözni kívánta Prat de la Riba Regionalista Ligájának és a Mancomunitat örökségét az ERC Macià, Companys féle irányának, a köztársasági autonómia korszakának szellemiségével.⁵¹

Ekkor már országszerte sorban alakultak a különféle politikai pártok, így Katalóniában sem a CDC volt az egyetlen, itt főleg a baloldali pártok sokasága tűnt fel. Ilyen volt a liberális *Esquerra Democràtica de Catalunya* (Katalónia Demokratikus Baloldala). A szocialisták szintén 1974-ben rendezték soraikat, pártjuk, a *Convergència Socialista de Catalunya* később *Partit Socialista de Catalunya* (PSC) néven működött tovább. A CDC alapítói, tagjai szinte teljes egészében született katalánok voltak, a baloldali pártok munkájába ellenben sok spanyol bevándorló is bekapcsolódott.

A katalán kulturális mozgalom is kiteljesedett. A katalán nyelvű könyvkiadás újra lendületet kapott, és a kiadott címek vonatkozásában az átmenet kezdetén, 1976-ban már elérte a 30-as évek autonómiájának a szintjét. 1974-ben a Radio Barcelona elkezdte sugározni az első rendszeres katalán nyelvű műsorát, míg a televízióban egyelőre heti két óra adás mehetett le katalánul. Az immár nyíltan katalánista Nova Cancó mozgalom ekkor ért el népszerűsége csúcsára. Már öt újság jelent meg kizárólag katalánul (Serra 'Or, Tele-Estel, Cavall Fort és két gyermekmagazin), mintegy 50 sajtóterméket adtak ki részben katalán nyelven, a legnagyobb katalóniai napilap, a La Vanguardia hetente külön mellékletet szentelt a katalán nyelvnek és a kultúrának.⁵²

A katalán nyelv tehát átvészelt a Franco-érát, és mivel nyelvük a katalánok nemzeti önazonosságának az alapköve, így a katalán nemzeti identitás sem sérült meg súlyosan. Ferran Soldevila történész 1973-ban találóan így fejezte be a Katalónia történetét összefoglaló szintézisét: A nyelv megmenekült. És ezzel Katalónia is megmenekült.” (*L’idioma estava salvat. I, salvat l’idioma, estava salvat Catalunya.*)⁵³

A rendszer erodálódása és a helyi vezetők engedékenysége 1975-ben is folytatódott. Januárban a Generalitat hajdani épületére felkerülhetett a senyera, a katalán nemzeti lobogó. Márciusban Pujolt fogadta János Károly herceg, ami ékesen demonstrálta a katalán nemzeti mozgalomban betöltött vezető szerepét. A lehetőséggel élve részletesen tájékoztatta a leendő uralkodót a katalóniai helyzetről, és próbálta meggyőzni a katalán autonómia visszaadásának előnyeiről. 1975 tavaszán a barcelonai városi tanács egyik tagja felvetette, hogy a testület ülésein katalánul is hozzá lehessen szólni, illetve anyagi támogatást javasolt a katalán nyelv és kultúra ápolására. Az első betérjesztését leszavazták, de már nagy vita zajlott róla, a katalán Tanulmányok Intézete viszont pénzügyi segítségben részesült. Nem sokkal később több száz katalán szervezet kezdeményezésére nagyszabású kongresszust rendeztek a katalán kultúráról, amit hatalmas érdeklődés kísérte. A kongresszus arra a következtésre jutott, hogy a kulturális normalizáció alapfeltétele a spanyol demokrácia és a katalán politikai autonómia.⁵⁴

A diktátor halála a több évtizedes zsarnokság és asszimilációs nyomás dacára egy kulturálisan, nyelvében és identitásában visszaerősödött, politikailag az önrendelkezés igényében egységes és elszánt katalán nemzetet ért.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderle Ádám (1985): *Megosztott Hispánia*. Budapest, Kossuth.
- Anderle Ádám (1992): *Spanyolország története*. Budapest, Móra.
- Balcells, Albert (1996): *Catalan Nationalism: Past and Present*. London, Macmillan.
- Balcells, Albert (2004): *Breve historia del nacionalismo catalán*. Madrid, Alianza Editorial.
- Bel, Germá (2013): *Anatomía de un desencuentro: la Cataluña que es la España que no puedo ser*. Barcelona, Destino.
- Brinkmann, Sören (2009): Lluís Companys, the ‘Martyr-President’: The Rise and Fall of a Catalan Myth. *Journal of Catalan Studies*, 2009, 60–82.
- Burns, Jimmy (1999): *Barca. A People’s Passion*. London, Bloomsbury.
- Castro, Liz (ed.) (2013): *What’s up with Catalonia?* Ashfield, Catalonia Press.
- Catalonia Calling – What the world has to know* (2013). Barcelona, Sapiens.
- Conversi, Daniele (1997): *The Basques, the Catalans and Spain*. London, Hurst & Company.
- Cortazar, Fernando Garcia de – Vesga, José Manuel González (2005): *Spanyolország története*. Budapest, Osiris.
- Domonkos Endre (2012): *Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés: a katalán regionális autonómia és tapasztalatai*. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola.
- Dowling, Andrew (2013): *Catalonia since the Spanish Civil War – Reconstructing the Nation*. Brighton, Sussex Academic Press.
- Fontana, Josep (2014): *La formació d’una identitat. Una història de Catalunya*. Vic, Eumo Editorial SAU.
- Fradera, Josep M (2009): *La Pàtria dels Catalans: història, política, cultura*. Barcelona, La Magrana.
- Guibernau, Montserrat (2004): *Catalan Nationalism – Francoism, Transition and Democracy*. London, Routledge.
- Győri Szabó Róbert (2016): *FC Katalónia*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Hargreaves, John (2000): *Freedom for Catalonia? Catalan Nationalism, Spanish Identity and the Barcelona Olympic Games*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Harris, Simon (2014): *Catalonia is not Spain. A Historical Perspective*. Barcelona, 4Catsbooks.
- Harsányi Iván (1988): *A Franco-diktatúra születése*. Budapest, Kossuth.

- Harsányi Iván (2006): *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőiben*. Pécs, Pannónia Könyvek.
- Historia de la Generalitat de Catalunya*: <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia>.
- Johnson, Hank (1991): *Tales of Nationalism: Catalonia, 1939–1979*. New Jersey, Rutgers University Press.
- Juan, Xavier de (ed.) (2010): *The History of Catalonia*. Barcelona, Museu d'Història de Catalunya.
- Katalónia – Ismertető almanach* (1992). Budapest, Katalán Magyar Kulturális és Baráti Egyesület.
- Lénárt András: *A spanyol film a Franco-diktatúrában*. Szeged, JATEPress.
- Llobera, Josep R. (2004): *Foundations of National Identity – From Catalonia to Europe*. New York – Oxford, Berghahn Books.
- Lluch, Jaime (2013): *The Moral Polity of the Nationalist. Sovereignty and Accommodation in Catalonia and Quebec (1976–2010)*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms.
- Matthée, Ulrich (1988): *Katalanische Frage und spanische Autonomien*. Paderborn, Schöningh.
- McRoberts, Kenneth (2001): *Catalonia – Nation Building without a State*. Oxford, Oxford University Press.
- Nemes Krisztina (2013): Jaume Vicens Vives. *Aetas*, 28. évf. 2013/1, 148–159.
- Palkó Katalin (2010): Katalónia – egy régió erős identitástudattal. *Regio*, 2010/2, 55–77.
- Payne, Stanley G. (2006): *The Collapse of the Spanish Republic, 1933–1936: Origins of the Civil War*. New Haven, Yale University Press.
- Preston, Paul (2006): *The Spanish Civil War: Reaction, Revolution and Revenge*. New York, Harper Collins.
- Puigjaner, Josep-Maria (1995): *Everything about Catalonia*. Barcelona, Generalitat.
- Pujals, Joan Maria (1999): *Las nuevas fronteras de Cataluña*. Barcelona, Ariel.
- Scotoni, Pau Puig (2006): A nemzet megmaradás, a nyelvpolitika és a belső összetartozás katalán modellje. *Pro Minoritate*, 2006. nyár, 51–57.
- Segura, Antoni (2013): *Crònica del Catalanisme. De l'autonomia a la independència*. Barcelona, Angle Editorial.
- Sipos Katalin (1993): *A regionalizmus történeti és jogi aspektusai*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet.
- Sobrequés i Callicó, Jaume (2007): *History of Catalonia*. Barcelona, Editorial Base.
- Strubell, Toni (2011): *What Catalans Want – Could Catalonia become Europe's next State?* Ashfield, Catalonia Press.
- Termes, Josep (2000): *Història del Catalanisme fins al 1923*. Barcelona, Pàrtic.
- Tree, Matthew (2011): *Barcelona, Catalonia*. Ashfield, Catalonia Press.
- Vilar, Pierre (1984): *Spanyolország története*. Budapest, Gondolat.

JEGYZETEK

1 Az Opus Dei máig működik, vallási, gazdasági és politikai téren is aktív, megítélése ellentmondásos, sokan a „La Santa Mafia”-ként emlegetik. Lénárt 2014, 58–59. 2 Harris 2014, 226–227. 3 Anderle 1985, 169., Cortázar–Vesga 2005, 429–432., Fontana, 2014, 381–385. Catalonia Calling 2013, 85–87., Dowling 2013, 74. 4 Catalonia Calling 2013, 99–100., Bel 2013, 207–209. 5 Sobrequés 2007, 119. Juan 2010, 190., Conversi 1997, 119., Balcells 1996, 150–151., McRoberts 2001, 92–93. 6 Nem volt mindez előzmények nélküli, a 20. század első évtizedeiben már szép számmal érkeztek turisták Katalóniába, az első katalán turisztikai kongresszust 1919-ben tartották. 7 McRoberts, 2001, 46., Guibernau, 2004, 33., 67., 115–116., Anderle 1985, 177., Dowling 2013, 44., Conversi 1997, 189., Domingo, Andreu: Catalonia, land of immigration, In. Castro 2013, 39–44.	8 Pujals 1999, 73–82., Llobera 2004, 59–63. és 126., McRoberts 2001, 131–132., Balcells 1996, 153., Balcells, 2004, 211–216., Guibernau 2004, 67–69., Dowling 2013, 81., Conversi 1997, 195–196., Palkó 2010, 62. 9 McRoberts 2001, 132., Conversi 1997, 195. 10 McRoberts, 2001, 46. és 134., Balcells 1996, 152., Conversi 1997, 194–195., Fontana 2014, 391–392. 11 Sobrequés 2007, 115–116. Juan 2010, 188., Catalonia Calling 2013, 120–121. 12 Anderle 1985, 170. és 183., Balcells 1996, 144–145. 13 Dowling 2013, 73. 14 McRoberts 2001, 46., Dowling 2013, 79., Conversi 1997, 115–117. és 120., Tree, Matthew: Catalan language literature: what's going on? In. Castro 2013, 147–152. 15 A botrányt okozó újságíró: Luis Martínez de Galinsoga. Balcells 1996, 140., Conversi 119–120., Dowling 2013, 71–72., Anderle 1985, 176., Guibernau, 2004, 62–63. 16 McRoberts 2001, 42., Balcells 1996, 140., Harris

- 2014, 226–227., Conversi 119–120., Dowling 2013, 72., Guibernau 2004, 55.
- 17 Dowling 2013, 69. és 75., illetve 89–90., Balcells 1996, 150., Conversi 1997, 130.
- 18 Ezen a névváltás sem segített, 1964-től ugyanis *Força Socialista Federal de Catalunya* (Katalóniai Föderális Szocialista Erő) működött tovább. Balcells 1996, 141.
- 19 Conversi 1997, 120–121., Fontana 2014, 393., Segura 2013, 120–122., Dowling 2013, 78–79.
- 20 Catalonia Calling 2013, 124–127., Guibernau 2004, 64–65., Dowling 2013, 77., Harris 2014, 228.
- 21 A katalánista cserkész mozgalom 1927-ben jött létre Batista i Roca vezetésével. Dowling 2013, 59. és 66–67., ill. 76., Balcells 1996, 145–146.
- 22 Idézi Dowling 2013, 78. és 72., Balcells 1996, 148., Harris 2014, 229., Conversi 1997, 128.
- 23 Balcells 1996, 149., Dowling 2013, 86–87.
- 24 Dowling 2013, 4–5. és 58., illetve 92., Conversi 1997, 126.
- 25 Balcells 1996, 141–142.
- 26 Balcells 1996, 139., 161–162., Dowling 2013, 65., 71., Balcells, 2004, 222–226., Harris 2014, 230.
- 27 Conversi 1997, 122., Balcells 1996, 148.
- 28 Nemes 2013a, 155–156., Balcells 1996, 146–147., Harris 2014, 217–218., Dowling 2013, 78.
- 29 Sobrequés 2007, 120. Juan 2010, 191., Conversi 1997, 122., Balcells 1996, 145–146., Dowling 2013, 86.
- 30 Balcells 1996, 158–159., Balcells, 2004, 219–222., Harris 2014, 231., Guibernau, 2004, 61–62., Dowling 2013, 85.
- 31 Balcells 1996, 159–160., Conversi 1997, 132–133.
- 32 Conversi 1997, 123., Dowling 2013, 85. és 90., McRoberts 2001, 120.
- 33 Vilar 1984, 139., Cortázar–Vesga 2005, 415–416., Dowling 2013, 100.
- 34 Llobera 2004, 113.
- 35 Dowling 2013, 84–85.
- 36 Anderle 1985, 168.
- 37 Conversi 1997, 123., Anderle 1992, 138–140., Guibernau 2004, 47.
- 38 Anderle 1985, 187–188., Guibernau 2004, 66., Dowling 2013, 100.
- 39 Dowling 2013, 97–99.
- 40 Balcells 1996, 148., Conversi 1997, 136.
- 41 Balcells 1996, 164., Conversi 1997, 132., Guibernau 2004, 65.
- 42 Anderle 1985, 186., Fontana 2014, 396–397. McRoberts 2001, 47., Juan 2010, 193., Balcells, 2004, 227–230., Dowling 2013, 96.
- 43 Sobrequés 2007, 121–122., Balcells 1996, 164–165., Guibernau 2004, 66., Segura 2013, 130–132.
- 44 Lluch, 2013, 80.
- 45 Dowling 2013, 102–103.
- 46 Balcells 1996, 149., Guibernau, 2004, 57., Dowling 2013, 98., Conversi 1997, 212–213. Dowling 2013, 101–103.
- 48 Sobrequés 2007, 123. Juan 2010, 192., Anderle 1992, 143., Segura 2013, 128–129., Harris 2014, 232–233.
- 49 Dowling 2013, 108–109.
- 50 A csapat 1975-ben csak hathatós játékvezetői ténykedés következtében nem tudta megvédeni a bajnoki címét. Győri Szabó 2016, 117–123., 126., Burns 1999, 218., Dowling 2013, 108., Montalbánt idézi Palkó 2010, 65.
- 51 Dowling 2013, 104–105.
- 52 Balcells 1996, 147–149., Conversi 1997, 136., Dowling 2013, 95.
- 53 Palkó 2010, 65.
- 54 Balcells 1996, 151., Dowling 2013, 106–107.